

בענין ברכת כהנים ומודים דרבנן

א.

שאלני הגרי"מ חרל"פ ע"ד מטבע הברכה של ברכת כהנים, שקבעוה חז"ל "לברך - באהבה", מה שלא נמצא כן בשאר ברכות המצות, שיפורט איך לקיים את המצוה, ומה הוא המקור בתורה להגדרה מיוחדת זו של ברכה, ואמרתי שזהו ענין עצם מהותה של המצוה, שאין זו מצות אמירה, שתלויה בחלוקי גדרי הכונה לפי מיני המצות, אלא מצות ברכה ע"י האמירה ושימת השם לברכה. שבודאי אינה נמצאת ומתקיימת אלא באהבה ונדבת הלב. בטוב הטעם והדעת, לפי ערך כל אחד, כמו שגם כל ברכה, גם של חול, אינה מתגלית באמת אלא לפי הידידות שמתבטאת בה, ולפי המצבים המתאימים לכך. ומתוך שאין האהבה הזאת תנאי לקיום המצוה אלא עצם מהותה של המצוה, לכן מחיבת היא את התפרשותה במטבע ברכת מצותה, ואין זה תאר "באהבה" נוסף על שם המצוה שהוא "לברך" אלא "לברך באהבה" הוא שם אחד לקריאת המצוה במטבע הברכה שלפניה, כאילו ותחת שיאמר בסתם "לברך" או "לקרא". ומתוך שהאהבה היא גופה של המצוה שהיא הנותנת את הברכה, זהו יסוד מה שאין מצוה זו מתקיימת בתפוצות גולת ישראל, כד' הרמ"א¹ "בכל במדינות אלו, שטרודים בהרהורים על מחיתם ועל ביטול מלאכתם". מלבד מוסף של יו"ט שאז שרוים בשמחת יו"ט, וה"ז ביטול תמידי כללי למצות עשה דאוריתא שהיא כוללת בעצמה שלש מצות עשה, הברכה והאמירה ושימת השם, וכל כך נתקשו ונתלבטו בה רבים וגדולים. (והגאון רא"ז מרגלית ז"ל בבית-אפרים² האריך לחדש שהטעם הוא דלא כרמ"א, הקובע את המנהג הזה של בטול מצוה זו, מלבד ביו"ט, בכל מדינות האלו, אלא שהוא מטעם טהרה). אלא שכיון שטרדות המחיה והמלאכה, של תפוצות הגולה, הן גורמות רבוי דאגה וצער ומבטלות את שמחת הנפש הפנימית ואת טובת הלב והעין, שרק בהן אפשרית להתבטא ברכת האהבה, בתכונת נעם ידידותה, לכן ממילא אין שם אפשרות, מצד אונס והכרח

¹ רמ"א או"ח קכ"ח סמ"ד: "נהגו בכל מדינות אלו שאין נושאים כפים אלא ביו"ט, משום שאז שרויים בשמחת יו"ט, וטוב לב הוא יברך, מה שאין כן בשאר ימים, אפי' בשבתות השנה, שטרודים בהרהורים על מחיתם ועל ביטול מלאכתם, ואפי' ביו"ט, אין נושאים כפים אלא בתפלת מוסף, שיוצאים אז מבהכ"נ וישמחו בשמחת יו"ט".

² שו"ת בית אפרים או"ח ו'.

של מצב המציאות הזאת, לקיים את המצוה הזאת³, מלבד במוסף יו"ט, שביתרון ענינו ליו"ט מובלטת ומוכרעת בו שמחת היום ונותנת מקום, באפשרות התגלות תכונת הידידות, שתוכל להתקיים מצות ברכת האהבה, וכן בטוב ארץ חמדת חיינו ורוממות קדושתה, ובשכנו של מקום, מוכנה היא האפשרות הפנימית הזאת, הראויה לקיום מצוה זו. ולפיכך י"ל גם לענין השאלה אם כופין על ברכת כהנים (שהעירני ע"ז בילדות דודי הגה"צ ר' יעקב מראגולא ז"ל, והרחבתי אז בירור דברים בזה מצד גדרי מצות עשה ש"ש בצדה), שעכ"פ הרי בכפיה אינה מתקימת מצות הברכה באהבה, שהיא גוף ענינה של המצוה, וגם ובדברים שכופים עליהם עד שיאמר רוצ"א, וגם לפי סברת הרמב"ם בה' גירושין פ"ב⁴, שע"ז עושה באמת לרצונו, ה"ז שייך לרצון לעשיית אותו מעשה שהוא מחויב לעשות, ולא לאהבה שבנפש שבה הוא מצווה לברך, וגם כל הכפיה על קיום מצות עשה היא על מעשה קיומה ולא על רצונו בה, שהוא ממילא מצטרף ובא אתה, והכפיה עד שיאמר רוצ"א היא הסרת העיכוב של חסרון הרצון במקום שצריך ביחוד שהמעשה יהיה ברצון, משא"כ כאן בברכ"ה, שהכפיה תהא על האהבה שבעצם ענינה של מצותה. וכן י"ל שמטעם זה אין מציאות לשליחות של שומע כעונה בברכת כהנים, שאחד יוציא בה את חברו ידי חובתו, לא מפני שחסר קול רם, שבזה י"ל שהוא כעונה בקול רם, ולכל פרטי המצוה, וכמ"ש כקאמו"ר⁵, וגם ה"ז תנאי פרטי של המצוה, אבל מפני שאין זו מצוה של אמירה בלבד, אלא של ברכה וברכה היא באהבה, ואהבה שהיא מעצם ענינה של מצות הברכה, הרי היא דבר שבגופו ונפשו של האדם, ולא שייכא בה מסירות שליחות, ככל מצות שבגוף וכל יסוד זה של האהבה בברכ"ה נמשך הוא מכח סגולת ברית נשמתו של אהרן, האוהב שלום ורודף שלום, שנקבע ביסוד החסד של הכהונה, ולכן גם נתיחדה בזה מטבע הברכה, לא בסתם שקדשנו במצותיו, כבכל ברכות המצות, אלא שקדשנו בקדושתו של אהרן ובזה צונו לברך באהבה את עמו ישראל, (וע' ספרי קרח קיט⁶ גדולה ברית אהרן מברית דוד, ירושי גיטין פ"ה ה"ט⁷. ר"מ פט"ו מה"ת

³ ע"י גשר החיים לגרי"מ טיקוצ'ניסקי (ח"ב עמ' קס"ב) שכתב בשם רבנו ליישב לפי טעם זה מה שאין הכהנים נושאים כפיים בבית האבל, עיי"ש.

⁴ ה"כ.

⁵ עיין שו"ת אורח משפט או"ח סי' ט"ו.

⁶ ספרי במדבר פיסקא קיט: "גדולה ברית שנכרתה לו לאהרן מברית שנכרתה לו לדוד. אהרן זיכה לבנים צדיקים ורשעים ודוד זיכה לצדיקים ולא לרשעים וכן הוא אומר אם ישמרו בניך בריתי ועדותי זו אלמדם גם בניך עדי עד ישבו לכסא לך".

ה"ר⁸, מנחות יח: חולין קל: קידושין סו: ולכן גם נאמר אח"כ כי עשינו מה שגזרת עלינו, שיש בזה ענין לגזירה של חקיקת טבעיות הנפש שביצירה האל-קית, ובענין מצותיו של הקב"ה שאינן רחמים אלא גזרות ברכות לג:⁹, ולכן גם נקבע המנהג בשחר אחרי ברכות התורה את פסוקי ברכת כהנים, שנבחרו לזה מכל שאר דברי תושב"כ, להמשיך בהם את החלות יסודית של ברכת התורה ומצותה, בהתאמת קשר ענין האהבה המצווה וקבועה כברכה לישראל מפי הכהנים והמשך אחדותו עם מקור מתן התורה של הבורח בעמו ישראל באהבה. ועי' זהר ויקהל רב:¹⁰ שברכת כהנים היא בהמשכת ברכות כנס"י לאכללא ישראל כחדא היא מכלל המצות שבתפילה שהן כלפי השם, יראה אהבה ברכה יחוד ומסירת נפש.

ב.

שאלני ר' משה הכהן רפאפורט מה ענין שתקנו אמירת מודים דרבנן שאין כן בשאר ברכות של חזרת הש"צ, שלא הוצרכה בהן הצטרפות הסכמה של אמירה מיוחדת מקבלת מצד הציבור, ואמרתי כי כמה דאמרינן (מגילה יח.) שתקנו עבודה של ברכת כהנים אחר הודאה שעבודה והודאה חדא מילתא היא, ופירש"י שאף הודאה עבודה של מקום היא, ובעבודת ברכת כהנים צריכה עמידה של הציבור פנים כנגד פנים להתברך, לפיכך תקדם לה בהודאה הקודמת לה הצטרפות של אמירה שלמה ומצורפת מצד הציבור, וכן גם בהמשך הענין דסוטה לח בזמן שש"צ אומר מודים העם מה אומרים, שם בדף מ', בתוך עניני ברכת כהנים. ודודי הרב ר' דב הכהן קוק אמר שדוקא לברכה של הודאה צריך הצטרפות הסכמה כמו בברכו ובזמון.

⁷ גיטין פ"ה ה"ט: "מילתיה דרשב"י אמר שהוא מדברי תורה דתני ביה ר' שמעון בן יוחי ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי וגוי ואח"כ ואל כל זקני ישראל".

⁸ רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פט"ו ה"ו: "כהן שלא היה לו דבר מכל אלו הדברים המונעין נשיאת כפים אף ע"פ שאינו חכם ואינו מדקדק במצות או שהיו הבריות מרננים אחריו או שלא היה משאו ומתנו בצדק הרי זה נושא את כפיו ואין מונעין אותו, לפי שזו מצות עשה על כל כהן וכהן שראוי לנשיאת כפים ואין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והמנע מן המצות".

⁹ ברכות דף ל"ג ע"ב: "אלא על קן צפור יגיעו רחמיה מאי טעמא, פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא, חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית, וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים, ואינן אלא גזרות".

¹⁰ זהר ח"ב ר"ב ע"ב: "לברכא כהנא ית עמא בגין לאכללא ישראל כחדא בשעתא דנטלין ברכאן לעילא דהא בההיא שעתא נטלא כנסת ישראל ברכאן".